

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

§. III. De Symbolo Apostolorum. Quando, & à quibus fuerit institutum. Quaedam de Symboli ratione. Laudes Symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc Symbolum Romanum nuncupetur.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

tur magno totius Ecclesiæ gaudio Angelica salutatio in magna Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè Mater Dei, verè Θεοτοκος summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosæ blasphemiae auctor exauctoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Novatorum calumniis vindicat multiplicis doctrinae vir, & exquisitissimus Doctor Petrus (f) Canisius. Eandem ad Horas Canonicas simul cum oratione Dominica in principio adhiberi, usus est non admodum antiquus. Jure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus (g) Navarrus diligentissimus Canonum indagator affirmat. Ante Breviarium jussu Pii V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breviario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ Canonicæ de B. Virgine, quæ cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, ut hac brevioratione Virginis auxilium singulis horis imploremus? In hac enim labentis sæculi discriminosa peregrinatione continua Deiparæ protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hac salutatione, à qua præcellsa ejus dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Evangelii auspiciatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluvia in vellus, tunc rorarunt Cæli desuper, & montes stillarunt dulcedinem, tunc aperta est terra, ut germinaret Salvatorem.

§. III.

DE SYMBOLO APOSTOLORUM.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quedam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

I. **P**ost gloriosam Christi Ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus

f Canis. lib. 3. & 5. de Virg. Deipara. g Navar. de orat. cap. 10. n. 62.

largiori munere in Apostolos supervenit, eorumque corda tanto replevit incendio, ut statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & divinitatem prædicantes crediti sint ab infana plebe vini fervore æstuarè. Et revera ebrii erant, non vino quod apostatare facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod latificat cor, non statim mentis evertit: vino inquam novo, quod vitis mystica fuderat de excelso: vino novo quod utres veteres nec mererentur accipere, nec continere valerent. Tunc cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israël, & pluvia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc variæ linguæ ab uno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam ut canit Rusticus (a) Helpidius.

*Consona diversas fundit narratio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,
Quam sacer humano profatur spiritus ore.*

Apostoli autem repleti Spiritu sancto Evangelii gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, ut omnes gentes quæ sub cœlo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ revocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu: qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab invicem in varias orbis partes separarentur, communem quandam, & uniformem fidei regulam stabilire curarunt: qua tanquam tessera falsi Christi discipuli à veris discernerentur. In unum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait (b) Clemens Romanus, inter se symbolum fidei condiderunt. De hoc (c) Tertullianus; Fidei, inquit, regula una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis; & Hanc Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hæc quidem Apo-

a Helpid. in hist. vet. & novi Testamenti. b Clem. Epist. 1. ad S. Jacob. c Tertul. de vel. Virg. c. 1. & de præscript. c. 21. & 37.

stolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententia à singulis Apostolis composita sint inveniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis. (d) Cur verò regulæ fidei symboli nomen impositum sit, id paucis exequendum est.

II. Σύμβολον à συμβάλλω derivatur, cujus verbi multiplex est significatio. Significat enim *confero, contribuo, adjuvo, comparo, utendum do, pactum in eo, stipulor*. A Cicerone nota, vel signum vocatur id, quod Græcis est σύμβολον: cumque vox nota, vel signum de variis rebus dicatur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem, id scilicet quod in cœnam parâdam plures conferunt. S. (e) Dorotheus commemorans quanto ardore dum puer esset studiis literarum incumberet, nunquam se ab amicis adduci potuisse ait in symbolum lectionis tempore. (f) Terentius, symbolum dedit, cœnavit. Et Plautus Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piscarium. Idem, Symbolam dabo, & jubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in sacris litteris: (g) *Noli esse in conviviiis potatorum, nec in comessionibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur*. Hegesander apud (h) Athenæum symbolam ab Argivis nuncupatam ait eam pecuniam, quæ à potantibus conferretur in sumptum convivii. Eodem sensu Phrynicus Tragicus apud (i) eundem; *Suave est, inquit, cibum parare absque symbola, id est sine sumptu*. Et Chrysippus ibidem recusandam ait a symbolam computationem. Accipitur etiam symbolum pro signo bellico, sive pro tessera, qua socii ab hostibus, & exploratoribus dignoscuntur.

d Baron. an. 44. n. 15. & sequent. e Dorothe. doct. 10. f Terent. in Andr. act. 1. sc. 1. Plaut. Curcur. act. 4. sc. 1. Idem in Stich. act. 3. f. 1. g Prov. 31. 20. h Athen. in lib. 8. in fin. idem l. 6. c. 3. i lib. 1. c. 7.

Itemque pro insigniis, & vexillis militaribus, ac præstemmatibus familiarum. De qua re legendi sunt Fl. (k) Vegetius de re militari, Justus (l) Lipsius in Dialogis de militia Romana, Claudius Minoës in syntagmate de symbolorum & stemmatum ratione, Gabriel (m) Palæotus in opere de sacris, & profanis imaginibus, & Joannes Antonius (n) Valtrinus de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet signo, de quo inter aliquos convenit. (o) Plautus:

*Ea causa miles hic reliquit symbolum,
Expressam in cera ex annulo suam imaginem,
Ut qui huc afferret ejus simile symbolum,
Cum eo simul me mitteret.*

Joannes (p) Tzetzes in Chiliadibus.

*Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extollentibus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Iude,
Quem osculabor apprehendite, ipse est ille.*

Symbole rursus dicuntur notæ arcani cujuspiam mysterii significativæ, ut cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu (q) Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus libro de Cherubinis à Moyse factis dixit; Symbole ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea revocant, quorum sunt symbole. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in divinis Officiis exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus. Theologia item symbolica sub eadem significatione à magno Dionysio Areopagita tum in libro de hoc argumento qui temporum injuria interiit, tum in aliis passim quæ extant operibus doctissimè explicatur, quam item tradiderunt alii viri sapientissimi, nimirum Ioannes sapiens Cyparissiotus in expo.

k Veget. lib. 3. c. 5. l Lips. lib. 4. lial. 5. & 12. m Palæotus lib. 2. c. 45. & seqq. n Valtrin. lib. 3. c. 9. o Plaut. in Pseud. act. 1. sc. 1. p Tzet. chil. 7. v. 910. q Nicephor. cap. 1.

sitione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto Stromatum, Eucherius Lugdunensis in libro formularum spiritualis intelligentiæ, Sanctes Pagninus in Isagoge ad mysticos Scripturæ sensus, Nicolaus Caussin in Polyhistore symbolico, Ioannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alii quos refert Maximilianus (r) Sandæus in sua symbolica Theologia. Sunt autem symbola breves quædam sententiæ quidpiam reconditum significantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cujus generis sunt symbola Pythagorica, de quibus (s) Iamblicus in vita Pythagoræ, & Cyrillus Alexandrinus adversus Iulianum. Pausanias in Arcadicis aquam è fontibus non utique magnis, sed numero pluribus ortam, symbolam vocat, quod in unum confluat locum. Est tandem symbolum apud Aristotelem etymologia vocabulorum; apud Julium Pollucem parvum numisma, sive tessera nummaria; apud Budæum literæ collybisticæ ad pecuniæ permutationem, apud Suidam, augurium, omen, vaticinium, pactum, mensura, sigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac impropriæ significationes, quibus prætermisissis notandum est Catholicæ fidei confessionem duplici sensu Apostolorum Symbolum nuncupari, tum quia singuli eorum aliquid in unum contulerunt, ut explicat (t) Augustinus: tum quia illa veluti tessera fideles ab infidelibus discernuntur. Ita Maximus Taurinensis initio Homiliæ in traditione symboli: Beati Apostoli mysterium symboli tradiderunt, ut quia sub uno Christi nomine credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles, perfidosque secerneret, & alienus à fide, atque hostis appareret Ecclesiæ. (u) Lucas Tudenis ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium est, quia indicat quid credere debeamus.

r Sandæus l. 6. com. 5. s Iamblic, in l. 1. Cyril. lib 9. s Aug. vel. alius auctor ferm. 115. de Temp. u Luc. Tuden. lib. 1. adv. Albigen.

III. Porro sancti Patres præclaris laudum encomiis ipsum Symbolum commendant. (x) Augustinus omnibus hac parte anteposendus; Symbolum, inquit, est breviter complexa regula fidei, ut mentem instruat, nec oneret memoriam: paucis verbis dicatur, unde multum acquiratur. Doctrina symboli virtus est sacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium: breve est verbis, sed magnum sacramentis, totum continens compendio brevitatis. Ex ista fidei confessione, quæ breviter symbolo continetur, & carnaliter cogitata lac est parvulorum, spiritualiter autem considerata cibus est fortium, nascitur spes bona fidelium, cui charitas sancta comitatur, (y) Chrysologus quovis nectare suavior: Hoc spei pactum, hoc salutis placitum, hoc vitæ symbolum, hanc fidei cautionem mens teneat, conservet memoria: ne Divinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret atramentum, ne secretum Dei habeat indignus, & profanus auditor. (z) Cyrillus Alexandrinus Attici leporis absolutum exemplar: Sufficit nobis divina Scriptura, & sanctorum Patrum sobrietas, & symbolum illud fidei, quod ad omnia rectè habenda ritè concinnatum est. (a) Etherius Episcopus Uxamensis: Quicquid foras symbolum est, hæreticorum verba sunt. (b) Optatus Milevitanus: symbolum sigillum est Catholicæ fidei. (c) Paschasius Cardinalis: Apostolica sollicitudo fidem Catholicam in symbolo mira brevitate collegit, ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit unguentum, cujus odor omnes fines terræ potentia fragrantia spiritualis implevit, ut in ipso universitatis assensu virtus appareat veritatis. [d] Leo magnus Romanæ Ecclesiæ Antistes: Catholici symboli brevis, & perfecta confessio, quæ duode-

x Aug. serm. 109. & 131. de Temp. & Ench. ad Laur. cap. 114. y Chrysol. serm. 59. in fin. z Cyril. Alex. Ep. 29. ad Acacium Epif. a Ether. lib. 1. adv. Elipandum. b Optat. lib. 2. adv. Parmen. c Paschal. in præf. l. de Spirit. sancto. d Leo Ep. 13. ad Pulcheriam Aug.

cim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cœlesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Ioannes (e) Cassianus vir doctrina, & pietate summus: Hoc symbolum est verbum breviatum quod fecit Dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, & sensum omnium Scripturarum in brevia concludens, sua de suis condens, & vim totius legis compendiosissima brevitate perficiens. Consulens scilicet in hoc ut piissimus Pater vel negligentia quorundam filiorum suorum, vel imperitia: ut non laboraret utique quamvis simplex, & imperita mens capere, quod possit facile etiam memoria contineri. [f] Eusebius Emisenus, seu potius sub ejus nomine Eucherius Lugdunensis: Quomodo si aliquis possessor diffusus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quascunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra unum sacculum congreget bona sua non cumulo aestimanda, sed pretio, ut facile quocunque vadit suas secum possit ferre divitias concludens in sinu suo thesaurum: ita & Ecclesiarum Magistri studiosissimi salutis nostræ negotiatores in Scripturis sanctis de magna maxima separaverunt in pagina mentium inscribenda, ut cuilibet cordi quamlibet angusto, quamlibet rustico sine ullius difficultatis impedimento facile insinuari possit veritatis agnitio, ut ad parandum, & tenendum cœlestis sapientia vitale carmen, & salubritas invitaret, & brevitatis; ut quodammodo de hoc symboli brevissimo textu Propheta dixisse videatur, Verbum breviatum faciet Dominus super terram. Nullus encomiorum finis erit, si omnia prosequi libeat. Quid est enim symbolum; Breviarium Christianæ fidei. Iam quid sublimius, quid laudabilius fide? O fides, exclamat (g) Ambrosius, thesauris omnibus opulentior, ô vulne-

e Cassian. lib. 6. de Incarnat. cap. 3. f Eucher. Hom: 1. de symbolo. g Ambros. lib. 2. de fide cap. 4.

rum nostrorum, peccatorumque medicina præstantior.
 Hæc est nimirum, teste (h) Bernardo, quæ velut quod-
 dam æternitatis exemplar præterita simul & præsentia,
 & futura sinu quodam vastissimo comprehendit, ut ni-
 hil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Denique
sine fide impossibile est placere Deo.

METRUM XXXVIII.

Nimen corusco sidere pulchrius
 Non usitatis per liquidum æthera
 Vidit triumphans curribus, & vagos
 Circumvolantes Aligerum choros.
 Quis credet? ingens iam nebula globus
 Clarique nimbus luminis aëra
 Perrumpit æthra non sine gaudio.
 En jam beatis septa cohortibus
 Regina celso venit ab æthere.
 Agnosco vultum: nam fidei sacra
 Dudum mihi sunt cognita stemmata,
 Sancta que felix religio Crucis.
 Quæ forma, & oris quanta serenitas!
 Qualis venustas! Audio jam propè
 Vocem loquentis, jam resonat polus,
 Favete linguis: nil humili juvat
 Cantare plectro, fas mihi grandia
 Non dicta prisca carmina vatibus,
 Fas & superni sit mihi Numinis
 Arcana cunctis gentibus eloqui.
 Fas sit canoris versibus ardui
 Tentare cœli difficiles vias.
 Nec me paventem sancta fides vetet
 Incomparandæ vim sapientia,
 Verique fontem, lucis & igneas
 Lustrare sedes, & superum domos.
 O grata summis cœlitibus fides,
 Per quam sereni semper iter poli

hBern. Serm. 6. in vig. Nativit. dom.

Cunctis apertum terrigenis patet.
 Tu sola nobis das penetralia
 Semper verendi noscere Numinis.
 Tu sola Trinum fallere nescia,
 Vnumque dicis, quem colimus Deum.
 Divinitatis principium Pater,
 Auctor bonorum sufficiens sibi,
 Immensus, omni principio carens,
 Expers fugacis temporis, ac modi,
 Dum se beatus, cunctaque perspicit,
 Verbum paterna mentis imaginem,
 Prolemque gignit per similem sui.
 Sed cum Parentem Filius inspicit,
 Amans amantem diligit, atque Amor
 Spiratur unus, tertia scilicet
 Persona summum perficiens chorum:
 Vtrique compar Numine simplici
 Post hæc ad extra ter triplici gradu
 Rerum creator per sobolem suam
 Distincta coeli condidit agmina.
 Sed dum supremi de numero chori
 Vnus recepta dote superbiens
 In conditorem spirituum ferox
 Insanientius praelia concitat,
 Heu! pulsus amplo corruit athere,
 Præcepit rebelli cum comitum grege
 Damnatus igni carcere in infimo.
 Tunc è rubenti poluere compotem
 Mentis creavit progeniem, boni
 Summi capacem, ni stigiis dolis
 Seductus heu! mox hominum parens
 Omnes eodem crimine posteros
 Fœdasset hosti credulus improbo.
 Natis misertus sed miseris Deus
 Offensionis debita noxia,
 Et dira solvit vincula criminum.

*Lignum salutem terrigenis dedit
 Si prima lignum perniciis fuit.
 Nam missus alto de folio Patris
 Mortale corpus Filius induit
 E ventre pura Virginis editus :
 Ferroque fixus supplicium grave
 Injuriosa sustinuit crucis ,
 Vt qua Draconis conciderat dolo
 Gentem paterno redderet ætheri.
 O ter beatos cœlituum choros ,
 Quos scripta cœlo pagina censuit.
 Iam vincla mortis , jam stygia fera
 Timenda non sunt castra tyrannidis :
 Victor resurgit Christus ab inferis ,
 Infertque fratrum primitias polo :
 Venturus inde est , cum sonitus tubæ
 Omnes tremendo iudicio offeret.
 Sed quo furenti concita spiritus
 Mens tendit audax ? Desine , desine ,
 Et magna parvis ne tenues modis.*

IV. (i) Ambrosius de quotidiana recitatione Symboli hæc habet : Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere : quò etiam , cum horremus aliquid assiduè recurrentum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? [k] Radulphus Tungrensis de eadem re sic scribit : Multorum Episcoporum statutum erat ut clerus , & populus manè , & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster , & Symbolo. Damasus Papa orthodoxæ fidei Symbolum ad omnes horas divini Officii recitari statuerat , ut refert ex ejus vita [l] Polydorus Virgilius. Timotheus quoque Constantinopolitanus Symbolum fidei , ut narrat in Collectaneis (m) Theodorus Lector , per singulas synaxes dici curavit , ad repre-

i Ambros. lib. 3. de Virgin. k Radulph. prop. 14. l Polid. Virg. l. 6. de inv. rerum c. 2. m Theodor. collect. lib. 2.

hensionem videlicet Macedonii Patriarchæ Catholici, ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cum esset hæreticus Patriarchalem regiæ urbis sedem ab Anastasio Imperatore obtinuerat pulso in exilium Macedonio. Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & Primam, & in fine Completorii. Nocte dicitur, ut per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Evangelii. *Eratis enim aliquando tenebræ*, ait (n) Apostolus, *nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* Nocte etiam dicitur, quia fidei cognitio obscura est, & caliginosa: videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio. Ante Primam orto jam sole, & in fine Completorii post ejusdem occasum eadem fidei protestatio repeti consuevit, ut à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseveremus. Notandum verò quod in hisce Officiis ipsum Symbolum secretò dicitur, quia, ut docet Angelicus (o) Doctor, Symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nondum publicata, idcirco occultè dicitur quasi contra tenebras errorum prætorum, & futurorum. Notandum præterea quod Ecclesia Romana ipsum Symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & Completorii: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Fides cordis*, ait (p) Bernardus, *sine oris fide aut nulla est, aut parva. Crede ergo, & confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad justitiam, confessio fit ad salutem.*

V. Superfluum hic existimo explanationem Symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque

» Ephes. 5. 8. o D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 9. ad 6. p Bern. Serm. 3. de S. Andrea.

explicat Ambrosius *tractatu in Symbolum Apostolorum*, Leo Magnus, *Sermone 11. de Passione Domini*, & *Sermone contra hæresim Eutychetis*: (q) Augustinus *de fide*, & *Symbolo*, *de Symbolo ad Catechumenos*, *in Ennibiridio ad Laurentium*, & *in multis Sermonibus*: Chrysostomus *tomo 5. Homilia de Symbolo*, *quam tamen existimo esse auctoris Latini*: Venantius Fortunatus *exegefi in symbolum*: Chrysollogus *Sermone 56. & sequentibus*: Athanasius *Epistola ad Iovinianum*: Maximus Taurinensis *Homilia de expositione symboli*? D. Thomas *Opusculo 16.* (r) Dionysius Carthusianus *Opusculo de vita Curatorum*: & ad captum communem Catechismus Romanus. Scripsit etiam in Symbolum Apostolorum doctè & diffusè vir venerabilis Angelus del Paz duobus tomis, quorum primus editus est Romæ, secundus extat M. S. apud Lucam Vadingum. De Symbolo Nicæno, sive Constantinopolitano, quod in Missa cantatur, non est hic tractandi locus. De Symbolo Athanasii agendum infrà hoc eodem capite. His omnibus antiquius est Symbolum Apostolorum, quod quia Romana Ecclesia nulla unquam hæreseos labe infecta integrum semper custodivit, idèd à (f) Vigilio Episcopo Tapsensi Symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam Symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cœpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto octavo, idque (r) Berno Augiensis testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita (u) Baronius qui & addit: Placent ista, sed nobis gratius, si venerandæ antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam novitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, ut meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus (x) Bernardum: cœlestis doctrinæ pabulo nos abundè reficiet. Credis in Christum? fac opera Christi, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio ani-

q Aug. Ser. 109. 123. 131. 192. 194. de temp. r Dionys. act. 21. / Vigil. initio l. 4. adv. Eutychem. r Berno Aug. c. 2, u Baron. an. 1014. x Bern. 24. in Cant.

met, probet actio. Non incurvet terrenum opus quem fides cœlestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti, detrahis, reponis lædentite: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamvis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergò studeamus facere vias nostras, & studia nostra: levemus corda nostra cum manibus ad Deum, ut toti recti inveniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Ut enim, ait Sanctus (γ) Calixtus Papa, Non benè vivit, qui non rectè credit.

§. IV.

DE HORARUM INITIO

Cur à versu Domine labia mea aperies incipiat nocturna synaxis. Quid sit mysticè aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus, Convertite nos Deus salutaris noster. Conversio vera quæ sit. Ira Dei duplex. Vsus multiplex hujus versiculi, Deus in adjutorium meum intende.

I. **O**Mnes horæ Canonicæ à primo versiculo Psalmi sexagesimi noni, *Deus in adjutorium meum intende*, usu immemorabili incipere solent. Huic in Nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex Psalmi 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesiis Psalmi 84. versiculus, *Convertite nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis*. Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in Completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, ut qui labia olim Prophetæ calculo mundavit ignito, nostra quoque dignetur

γ Calixt. epist. 1.